

Paweł Dec

Monika Szczerbak

4. Wyzwania sprawozdawczości finansowej w warunkach umiędzynarodowienia się rynków

Wstęp

W dyskusji na temat roli i zadań państw, stanowienia prawa, a także ich wpływu na kształtowanie środowiska do rozwoju i prowadzenia działalności gospodarczej przez przedsiębiorców, nie sposób nie uwypuklić roli, jaką obecnie odgrywają korporacje międzynarodowe. Znaczenie tego typu organizacji jest we współczesnym świecie nieporównywalnie większe niż jeszcze kilkadziesiąt lat temu. Można bez obaw stwierdzić, że w wielu przypadkach to korporacje decydują o kształcie polityki gospodarczej wielu mniej rozwiniętych państw, choć wydarzenia ostatnich lat pokazują, że należałoby rozszerzyć tę grupę o państwa ze znacznie większym potencjałem gospodarczym. Korporacjami międzynarodowymi kieruje i zarządza się często znacznie trudniej niż niejednym krajem.

Współcześnie na świecie coraz częściej mamy do czynienia ze skracaniem dystansu, w sferze zarówno ekonomicznej, jak i politycznej. Ekspansja międzynarodowa firm wymaga ujednoczenia zasad ustalania i obiektywnego prezentowania wyników finansowych czy to przez filie, oddziały, czy to przez podmioty zależne od globalnych firm. Stąd celem autorów niniejszego rozdziału było przeanalizowanie współczesnych wymogów sprawozdawczości finansowej, która jest niezbędnym elementem procesu zarządzania firmami i korporacjami międzynarodowymi. Wiele polskich przedsiębiorstw prowadzących działalność na międzynarodowych rynkach stoi przed koniecznością wdrożenia lub jest na etapie wdrażania odpowiednich standardów. Zasadne jest zatem, jak się wydaje, przedstawienie uporządkowanych wyników analizy przeprowadzonej w tym zakresie.

4.1. Proces umiędzynarodowienia się rynków a niepewność

Współczesny świat jeszcze nigdy dotąd nie był tak nieprzewidywalny, i to w sferze zarówno politycznej, jak i gospodarczej. Według J.W. Pietrewicza w warunkach narastania niestabilności procesów gospodarczych mamy do czynienia ze wzrostem zapotrzebowania na określone instrumenty czy narzędzia, które umożliwiałyby obniżenie poziomu ryzyka oraz niepewności odnośnie do przyszłych warunków gospodarowania¹. Kwestią wciąż otwartą pozostaje możliwość precyzyjnego zdefiniowania takich zjawisk, jak np. niepewność, i określenia ich maksymalnego poziomu czy wartości. Na przykład A.W. Lo i M.T. Mueller twierdzą, że nieredukowalna niepewność to nieadekwatny termin do wyrażenia stanu całkowitej ignorancji, niewiedzy, którym nie można zaradzić poprzez zbieranie większej ilości danych, nawet przy zastosowaniu bardziej złożonych i skomplikowanych metod wnioskowania statystycznego lub przy użyciu większej liczby potężnych komputerów (o ogromnej zdolności przeliczeniowej). Nie pomoże w tym nawet coraz intensywniejsze myślenie². Tego rodzaju niepewność jest poza zasięgiem probabilistycznego rozumowania, wnioskowania statystycznego oraz poza możliwością jakiegokolwiek kwantyfikacji. Nieredukowalna niepewność należy do domeny filozofów i przywódców religijnych, którzy skupiają się nie tylko na tym, co nieznanne, lecz także na tym, co niepoznawalne.

Można zawęzić analizę zjawiska niepewności do przypadków spotykanych przy prowadzeniu działalności gospodarczej. Według W. Szymańskiego można wyszczególnić następujące czynniki charakteryzujące niepewność i niestabilność gospodarczą, panujące obecnie na świecie³:

- powstaje trwała tendencja do narastania niestabilności i wybuchu kryzysów z uwagi na to, że źródła zachodzących turbulencji mają w znacznym stopniu charakter systemowy i strukturalny, który jest dodatkowo połączony z bardzo szybkim narastaniem określonych barier ekologicznych i surowcowych;

¹ J.W. Pietrewicz, *Systemowe uwarunkowania gospodarczej niestabilności i niepewności*, w: *Przedsiębiorstwo a narastająca niestabilność otoczenia*, red. R. Sobiecki, J.W. Pietrewicz, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2012, s. 42.

² A.W. Lo, M.T. Mueller, *Warning: Physics Envy May Be Hazardous To Your Wealth*, Risk Management, Cornell University Library, 2010, s. 13.

³ W. Szymański, tezy z debaty „Niepewność i niestabilność w gospodarce”, zorganizowanej przez Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Klub Dobro Wspólne Ponad Podziałami przy Instytucie Lecha Wałęsy, Szkołę Główną Handlową, 29.03.2012, www.pte.pl [dostęp: 15.12.2012].

- istniejące trudności w pokonywaniu swoistych zjawisk kryzysowych oraz w ograniczaniu niestabilności wynikają przeważnie z ograniczania działań naprawczych praktycznie wyłącznie do objawów, a nie do rzeczywistych i obserwowanych przyczyn takich niestabilności;
- występujący na świecie brak koordynacji spowodował uruchomienie procesu narastania sprzeczności w świecie, głównie między krótkowzrocznym interesem poszczególnych krajów a interesem długookresowym, czyli globalnym;
- obecny, swobodny przepływ kapitału do rynków o bardziej sprzyjających mu regulacjach zmienił rolę państwa, przekształcając je z suwerena w petenta;
- narastająca słabość koordynacyjna i kontrolna (zwłaszcza w odniesieniu do rynków finansowych) w gospodarkach światowych nie tylko powoduje, lecz także podnosi ryzyko wystąpienia kolejnych zjawisk kryzysowych;
- występują coraz częściej i na większą skalę ataki spekulacyjne, na które nie są już, jak dawniej, narażone tylko kraje o słabo lub średnio zdrowej gospodarce, ale nawet potęgi gospodarcze (do niedawna sądzono, że taką potęgą są na przykład Włochy);
- następuje gwałtowny proces zmiany charakteru i modelu kapitalizmu, głównie na skutek opisywanej swobody przepływu kapitału – zmiennym tego przykładem jest obecny rynek pracy, którego ewolucja zmierza, jak się wydaje, w kierunku systemu bez prawa pracy, bez ubezpieczeń emerytalnych, rentowych oraz innych, wydawałoby się niezbędnych, świadczeń i zabezpieczeń socjalnych;
- coraz precyzyjniej identyfikuje się asymetrię między czasem podejmowania decyzji przez rynki finansowe (decyzje podejmowane praktycznie natychmiast) i przez polityków (decyzje podejmowane w ciągu miesięcy, a niekiedy nawet lat), skutkującą często przeradzaniem się kryzysów gospodarczych w kryzysy polityczne;
- widoczny jest brak podejmowania konkretnych i szybkich, wspólnych działań przez światowych przywódców i organizacje międzynarodowe, mających na celu wprowadzenie środków i działań zaradczych, regulujących pełną swobodę przepływów kapitałowych, a tym samym ograniczających coraz większe ryzyko niewypłacalności (takie niebezpieczeństwo grozi wielu gospodarkom na świecie).

Jeszcze do niedawna w literaturze przedmiotu podkreślano postępujący wzrost niepewności, który był wynikiem zachodzących przemian, a który sam z kolei powodował konieczność dokonywania nieustannych korekt w procesie konstruowania strategii konkurowania przedsiębiorstw na danym rynku. Obecnie kładzie się także coraz większy nacisk na zmianę dotychczasowych źródeł wywołujących niepewność. Kiedys bowiem dla wielu przedsiębiorców ekspansja na międzynarodowe rynki

praktycznie z góry obarczona była nie tylko znacznym poziomem niepewności, lecz także, a może przede wszystkim, ryzykiem niepowodzenia. Współcześnie wiele firm świadomie przenosi produkcję czy świadczenie usług poza macierzyste rynki, właśnie z uwagi na możliwości uzyskania dodatkowych zysków i zwiększenie rynków zbytu. Nie jest już zatem problemem umiędzynarodowienie działalności, przeprowadzane przez firmy, kluczową sprawą jest bowiem obecnie skuteczne konkutowanie na międzynarodowych rynkach. Dlatego też ci przedsiębiorcy, którzy nie przeprowadzają właściwej kalkulacji ryzyka w funkcjonowaniu swoich firm oraz nie dostrzegają i nie uwzględniają zmian w ich otoczeniu, w tym zwłaszcza w poczynaniach najbliższych konkurentów, mogą doprowadzić do wystąpienia w nich poważnych trudności, a nawet do zagrożenia dalszej działalności, w tym do konieczności wycofania się z danego rynku, a w dłuższej perspektywie wręcz do upadłości. Stąd też pozytywnie należy oceniać podejmowane przez przedsiębiorców próby współpracy na danym rynku, mające na celu ograniczenie niepewności i ryzyka niepowodzenia. Łatwiej bowiem podzielić się klientami z konkurentem, niż zostać zmuszonym do zaprzestania działalności, a tym samym do braku przychodów i zysków. Równie ważne są, jak się wydaje, kwestie dotyczące uwzględniania i wdrażania jednolitych przepisów, regulacji czy standardów, które w korzystny sposób mogą wpływać na prowadzenie działalności gospodarczej.

W otaczającym i nieustannie zmieniającym się, gospodarczym i politycznym, świecie można zaobserwować jeszcze jeden, praktycznie niepodważalny, fakt – malejące znaczenie odległości i jej wpływu na życie ludzi. Jak pisze P. Virilio, „skracanie dystansu stało się strategicznym faktem brzemennym w nieprzewidywalne skutki natury ekonomicznej i politycznej, zjawisko to stanowi bowiem wyraz zanegowania przestrzeni jako takiej”⁴. Obecnie świat jest dosłownie na wyciągnięcie ręki, choć możliwości docierania do różnych jego obszarów wciąż mogą być ograniczone, czy to ekonomicznie (w przypadku braku środków finansowych), czy to fizycznie (brak technologii i sprzętu). Jednakże z każdym dniem człowiek pokonuje kolejne bariery, o których jeszcze kilkadziesiąt czy kila lat temu mówiono, że są nie do pokonania. Nie chodzi tutaj o ocenę słuszności takiego przekraczania granic, a jedynie o ukazanie zdolności człowieka do podejmowania bardzo wielu starań, mających na celu poznawanie nowych faktów i tym samym ograniczanie niepewności. Korporacje międzynarodowe to właśnie przykład rozciągania takiej przestrzeni. Ich zwiększająca się skala działania, pociągająca za sobą uniwersalizację i ujednoczanie procesów, technologii czy regulacji wewnątrz firmy ogranicza w dużym stopniu bariery wejścia

⁴ P. Virilio, *Prędkość i polityka*, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2008, s. 171.

na dany rynek oraz sprawia, że pierwsze ekonomiczne efekty ekspansji pojawiają się zdecydowanie szybciej niż kiedyś.

Oczywiście ryzyko zwiększają: odmienna kultura państw, regionów, kontynentów, różny stan zaawansowania rozwoju, a także na przykład różnice w aparacie państwa. Niemniej jednak dążenie do dobrobytu i pokonania luki w rozwoju sprzyja działaniom koordynacyjnym, które prowadzą do ograniczania ryzyka. Poparcie dla takich działań ze strony państw będących na niższym poziomie rozwoju rośnie, ponieważ z nimi wiąże się perspektywa rozwoju i zmian na lepsze. Jednakże rozwinięte gospodarki protestują przeciwko tym procesom, gdyż wymuszają one głębokie i kompleksowe zmiany, a więc naruszają pewien zastany porządek. Procesy te niosą za sobą określone koszty (finansowe, społeczne), niemniej jednak w ich efekcie należy oczekiwać również pewnych korzyści w postaci wzrostu poziomu dobrobytu tych państw (a zatem na przykład niższe podatki, wyższe dochody).

Zachodzące na świecie procesy globalizacyjne pozwalają wykorzystywać przepływy umiejętności, organizacji czy też technologii z wielu państw rozwiniętych do „rajów” o niższym poziomie rozwoju gospodarczego⁵. Najczęściej to właśnie przedsiębiorstwa (zwłaszcza korporacje międzynarodowe) mają możliwość przenoszenia swoich doświadczeń i umiejętności zdobytych w krajach rozwiniętych do państw, które są słabiej rozwinięte. Koniecznością staje się zatem szybkie wprowadzenie twórczej destrukcji na skalę międzynarodową. Postęp informacji oraz rozwój stosunków na rynku globalnym sprawiają, że globalizacja prowadzi stopniowo do ograniczenia roli oraz czasu działania (korzyści) innowacji lokalnych i krajowych, rośnie natomiast znaczenie innowacji globalnych.

Uwarunkowania, jakim podlegają polskie przedsiębiorstwa w ostatnich latach, uległy głębokim i niekwestionowanym zmianom. Stało się tak na skutek przemian związanych z transformacją systemową polskiej gospodarki, integracją kraju z Unią Europejską, a także ze zmianami zachodzącymi na świecie: globalizacją, powszechną akceptacją orientacji rynkowej w zarządzaniu przedsiębiorstwem, ożywionym mechanizmem konkurencji, postępem technologicznym, organizacyjnym i informacyjnym.

Postępujący proces globalizacji z jednej strony daje wiele możliwości związanych z większą otwartością gospodarek, wyrównaniem różnic rozwojowych, poczuciem wspólnoty interesów, z drugiej natomiast sprawia, że narodowe gospodarki stają się wrażliwe na recesje, kryzysy strukturalne czy wzrost bezrobocia. W takiej sytuacji wzrasta ryzyko działalności przedsiębiorstwa, a warunkiem jego przetrwania

⁵ W. Szymański, *Niestabilność gospodarcza a szanse przedsiębiorstw*, w: *Przedsiębiorstwo a narastająca niestabilność otoczenia*, red. R. Sobiecki, J.W. Pietrewicz, op.cit., s. 24.

i rozwoju staje się umiejętne wykorzystanie nowoczesnych narzędzi zarządzania – dostosowanych do uwarunkowań rynkowych. Fundamentem tradycyjnej gospodarki było zarządzanie produkcją i przedsiębiorstwem produkcyjnym. Współczesna gospodarka rządzi wiedzą i informacją. Na rynku wygrywają te przedsiębiorstwa, które mają najlepsze systemy zarządzania i skutecznie je wykorzystują⁶.

Nadejście nowych trendów sygnalizował m.in. P. Drucker. Głosił on, że innowacyjność i ludzie wiedzy to klucz do sukcesu, ostrzegął także przed konkurencją rynków wschodnich, przepowiedział upadek potęgi gospodarczej Stanów Zjednoczonych. Jego poglądy ukierunkowane były na przewidywanie zmian i przewodzenie w trudnych czasach niepewności i wzrastającego ryzyka. Być może gdyby świat biznesu słuchał wszystkich wskazówek Petera Druckera, uniknęlibyśmy wielu wyzwań, jakie dziś stoją przed społeczeństwem na całym świecie. Oto te wskazówki:

- zorientowanie na osiągnięcie celów szlachetnych i ważnych dla społeczeństwa,
- czerpanie przez menedżerów inspiracji z takich dziedzin, jak: biologia, politologia i teologia,
- wzmocnienie zaufania pracowników do innowacyjności,
- zredefiniowanie roli przywódcy,
- stworzenie systemu zarządzania, który ceni różnorodność, odrębność opinii i rozbieżności,
- radykalne ograniczenie stosowania starych praktyk,
- promowanie innowacyjności, opracowanie holistycznych mierników wydajności,
- zapewnienie demokratycznego dostępu do wiedzy i informacji,
- utworzenie wewnętrznych rynków pomysłów, talentów, zasobów i, co najważniejsze, wyposażenie menedżerów w nowe narzędzia dostosowane do otwartego świata⁷.

Obecnie proces zarządzania przedsiębiorstwem nie tylko wymaga zorientowania na nowe wyzwania, lecz także potwierdza wzmożony nacisk położony na otwartość i elastyczność. Ponadto realizuje się zadania i podejmuje się decyzje w ścisłym powiązaniu z otoczeniem firmy. Szczególne znaczenie dla firm uczestniczących na dużą skalę w obrotach międzynarodowych (w wymianie towarowej, w transferze nowej techniki, w międzynarodowym rynku finansowym lub rynku pracy) ma podział otoczenia przedsiębiorstwa na krajowe i międzynarodowe. Tendencja do

⁶ Por. A. Herman, B. Dobiegała-Korona, *Współczesne źródła wartości przedsiębiorstwa*, Difin, Warszawa 2006.

⁷ G. Hamel, *Kosmiczne wyzwania w dziedzinie zarządzania*, „Harvard Business Review”, maj 2009.

globalizacji gospodarki i internacjonalizacji przedsiębiorstw będzie stale podnosić kwestię znaczenia otoczenia międzynarodowego.

4.2. Trendy zmian we współczesnej rachunkowości

Konsekwencją procesów opisanych w poprzednim podrozdziale jest zapotrzebowanie na uniwersalne dane finansowe przedsiębiorstw, pozwalające na ich porównywanie, bez względu na kraj pochodzenia⁸. Dają one właścicielom, inwestorom, kredytodawcom i pożyczkodawcom, kontrahentom rynkowym, przedsiębiorstwom konkurencyjnym i innym podmiotom możliwość podjęcia stosownych decyzji ekonomicznych. Zainteresowanie tak szerokiego grona użytkowników informacjami, których dostarcza rachunkowość, sprawia, że powinna być ona systemem spełniającym kryterium racjonalności ekonomicznej, czyli: wszechstronnym, a jednocześnie wewnątrznie spójnym, wiarygodnym i użytecznym, neutralnym i terminowym, kompletnym i porównywalnym⁹. W taki sposób sporządzone sprawozdanie finansowe staje się priorytetem, który decyduje o bezpieczeństwie danej transakcji dla inwestorów, zwiększając tym samym stabilność rynków.

Postępująca konsolidacja rynku kapitałowego czy rynku pracy wpływa na szybkość podejmowania decyzji i przetwarzania różnego rodzaju informacji, do których należą między innymi informacje finansowe. Wykorzystywane są one przede wszystkim przez zarząd przedsiębiorstwa. Informacje te służą za podstawę pieniężnego pomiaru celu działalności przedsiębiorstwa i sposobów jego realizacji, wykorzystywane są do optymalizacji zasobów, racjonalizacji ich użytkowania, do określenia rozmiarów i struktury produkcji oraz sprzedaży. Są również wykorzystywane przy formułowaniu oraz realizacji polityki finansowej i polityki cenowej firmy. Na podstawie takich informacji przeprowadza się kontrolę prawidłowości funkcjonowania przedsiębiorstw, właściciele rozliczają zarząd i kierownictwo z efektywnego i sprawnego zarządzania oraz z wykorzystania powierzonego im majątku. Dane z przeszłości umożliwiają formułowanie zadań na przyszłość, natomiast dane z działalności bieżącej ułatwiają kontrolę rezultatów, a w razie potrzeby podejmowanie stosownych działań korygujących. W rezultacie efektywność ekonomiczna działalności przedsiębiorstwa znajduje pełne odzwierciedlenie w jego sytuacji finansowej,

⁸ M. Foremna-Pilarska, E. Radawiecka, *Rachunkowość na tle rozwiązań międzynarodowych*, Difin, Warszawa 2007.

⁹ M. Gmytrasiewicz, A. Karmańska, *Rachunkowość finansowa*, Difin, Warszawa 2010.

której analiza powinna być jednym z podstawowych narzędzi optymalizowania wyników finansowych.

Zmieniające się globalne i lokalne otoczenie przedsiębiorstw oraz nowe czynniki w nim występujące determinują konieczność ewolucji i udoskonalania rachunkowości, tak aby była ona dostosowana do obecnych czasów i aby przepisy dotyczące rachunkowości nie utrudniały prowadzenia działalności gospodarczej na rynkach międzynarodowych. Według M. Kwiecień i W. Hasika rachunkowość XXI w. wychodzi coraz dalej poza tradycyjne granice obszaru zainteresowań, a także ukierunkowuje pewną nową jakość pełnionych przez nią funkcji¹⁰. Dodatkowo współczesna rachunkowość w coraz większym stopniu styka się na przykład z analizą ekonomiczną-finansową, zarządzaniem ryzykiem czy z optymalizacją struktury kapitału. Słuszne jest zatem, jak się wydaje, stwierdzenie, że „w obecnych warunkach zmiana paradygmatów rachunkowości stała się czymś stałym, a nie epizodycznym”¹¹.

Głównym zadaniem rachunkowości jeszcze do niedawna było dokonanie rzetelnego oraz wiarygodnego pomiaru i wyceny materialnych zasobów majątkowych. Współcześnie taki nowy paradygmat rachunkowości to przede wszystkim staranne działanie w procedurze ustalania wyniku finansowego (dochodzi do tego wycena oprócz zasobów materialnych, również zasobów niematerialnych, które czasami są kluczowe z punktu widzenia prowadzonej działalności gospodarczej). Możliwości takiego starannego działania są ograniczone z uwagi na przyjęte i obowiązujące różne normy o zasięgu światowym, jak np. międzynarodowe standardy sprawozdawczości finansowej czy też standardy rewizji finansowej.

Na świecie w kwestiach dotyczących rachunkowości nie ma już praktycznie odwrotu od Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (będących niejako kontynuacją Międzynarodowych Standardów Rachunkowości i je zawierających). Standardy te są publikowane przez Radę Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (International Accounting Standards Board). Głównym celem przyświecającym rozwijaniu międzynarodowych standardów dotyczących rachunkowości i sprawozdań finansowych jest umożliwienie bezpośredniej porównywalności określonych sprawozdań finansowych podmiotów gospodarczych, które prowadzą działalność w różnych krajach. W sytuacji bowiem, kiedy firmy funkcjonują na różnych rynkach, na których obowiązują odmienne zasady rachunkowości, taka porównywalność może być znacznie utrudniona, a tym samym niełatwo

¹⁰ M. Kwiecień, W. Hasik, *Rachunkowość XXI wieku*, w: *Przedsiębiorstwo jako niewykorzystane źródło sukcesu polskiej gospodarki*, red. E. Okoń-Horodyńska, PTE, Warszawa 2009, s. 215.

¹¹ *Ibidem*, s. 219.

będzie dokonać prawidłowej oceny kondycji ekonomicznej takiego podmiotu. Niewątpliwie same procesy globalizacyjne wymagają podejmowania tego typu starań, aby przejrzystość ustalania i prezentowania wyników finansowych, zwłaszcza przez korporacje międzynarodowe, była jednakowa, a zarazem obowiązująca dla wszystkich.

Nie wszystkie kraje wprowadziły międzynarodowe standardy, sygnowane przez Radę Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, i wymagają ich stosowania. Lista krajów, w których już stosuje się takie standardy lub w których planowane jest ich wprowadzenie, przedstawiona została w tabeli 4.1.

Tabela 4.1. Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) na świecie

Kraj	Status stosowania MSSF dla spółek publicznych (notowanych na giełdach)
Arabia Saudyjska	Obowiązkowe dla banków i ubezpieczycieli, pełna konwergencja z MSSF jest jeszcze rozpatrywana.
Argentyna	Obowiązkowe dla podmiotów rozpoczynających rok podatkowy od 1 stycznia 2012 r.
Australia	Obowiązkowe dla wszystkich spółek z prywatnego sektora, a dla publicznych spółek wymagane były już od 2005 r.
Brazylia	Od 31 grudnia 2010 r. obowiązkowe dla sporządzanych skonsolidowanych sprawozdań finansowych banków i spółek notowanych na giełdzie, dla prywatnych przedsiębiorstw stopniowo wprowadzane od stycznia 2008 r.
Chiny	W dużym stopniu zbieżne ze standardami krajowymi.
Indie	Wdrażanie MSSF dokonuje się, data zakończenia zostanie potwierdzona w przyszłości.
Indonezja	Proces wdrażania MSSF trwa, a decyzja o docelowej pełnej zgodności z tymi standardami zostanie potwierdzona w przyszłości.
Japonia	Dozwolone stosowanie międzynarodowych standardów od 2010 r. dla transnarodowych korporacji, decyzja o ich obowiązkowym stosowaniu od 2016 r. zostanie jeszcze potwierdzona.
Kanada	Wymagane od 1 stycznia 2011 r. dla wszystkich spółek notowanych na giełdzie, natomiast pozostałe podmioty z sektora prywatnego (w tym <i>non-profit</i>) mogą z nich korzystać dobrowolnie.
Korea Południowa	Wymagane od 2011 r.
Meksyk	Wymagane od 2012 r.
Republika Południowej Afryki	Obowiązkowe dla spółek notowanych na giełdzie od 2005 r.
Rosja	Wymagane od 2012 r.
Stany Zjednoczone	Dozwolone dla zagranicznych spółek w USA. SEC dąży w Stanach do stworzenia jak najlepszych warunków do wprowadzenia i stosowania MSSF. Decyzja w sprawie ich obowiązkowego stosowania przez krajowe firmy jest jeszcze rozpatrywana.
Turcja	Obowiązkowe dla spółek notowanych na giełdzie od 2005 r.
Unia Europejska	We wszystkich państwach członkowskich Unii Europejskiej istnieje obowiązek stosowania MSSF, zatwierdzonych przez UE w 2005 r. dla spółek giełdowych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: <http://www.ifrs.org> [dostęp: 21.01.2013].

Otwartym pytaniem pozostaje, czy i kiedy większość krajów na świecie (bo mało prawdopodobne jest, że będą to wszystkie państwa) zacznie wymagać od firm prowadzących tam działalność gospodarczą stosowania międzynarodowych standardów dotyczących rachunkowości i sprawozdawczości finansowej.

4.3. Międzynarodowe Standardy Rachunkowości – wybrane aspekty

Zasadniczym źródłem danych służących do oceny sytuacji finansowej firmy są obecnie sprawozdania finansowe. Zgodnie z par. 8 Międzynarodowego Standardu Rachunkowości 1 (MSR 1) sprawozdanie finansowe składa się z: bilansu, rachunku zysków i strat, zestawienia zmian w kapitale własnym, rachunku przepływów pieniężnych, informacji dodatkowych o przyjętych zasadach (polityce) rachunkowości oraz innych informacji objaśniających.

Bilans stanowi podstawowe sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa, prezentujące w ujęciu wartościowym stan majątku i źródła jego finansowania na określony dzień, a także odzwierciedla w syntetycznej formie skutki decyzji i zdarzeń gospodarczych, które zaszły do dnia jego sporządzenia, i przedstawia obraz sytuacji finansowej przedsiębiorstwa. Przyjmując, że kluczowym kryterium klasyfikacji bilansu jest zakres informacyjny, możemy wyróżnić bilans sporządzony metodą brutto, netto i mieszaną. Najlepszy dla szerokiego grona odbiorców sprawozdania finansowego jednostki jest bilans sporządzony metodą mieszaną, ponieważ przynosi największe korzyści – przejrzystą i pełną informację o składnikach bilansu, uwzględniającą ich realną wartość. Składniki majątkowe uszeregowane są w bilansie w kolejności wskazującej na rosnący stopień płynności finansowej. Z kolei pozycje pasywów uszeregowane są w bilansie według stopnia pilności ich zwrotu, a zaczynają się od składników pozostających do trwałej dyspozycji przedsiębiorstwa, czyli od jego kapitałów własnych. Dzięki tej logicznej kolejności pozycji bilansu, wskazującej na sposób zaangażowania majątku w zależności od pełnionych funkcji w działalności gospodarczej firmy, można łatwo ustalić stopień jego płynności. Jednocześnie klasyfikacja źródeł finansowania majątku pozwala m.in. na określenie skali ryzyka finansowego, towarzyszącego działalności firmy, oraz efektywności wykorzystywania obcych i własnych kapitałów¹². Bilans pokazuje także osiągnięty przez przedsiębiorstwo w danym okresie zysk lub poniesioną stratę, ale w jednej, łącznej pozycji. Jest to niewystarczające dla pełniejszej oceny efektywności działalności finansowej firmy.

¹² Por. W. Bień, *Zarządzanie finansami przedsiębiorstwa*, Difin, Warszawa 2008.

Dlatego uzupełnieniem bilansu jest rachunek wyników przedsiębiorstwa – drugie niezwykle ważne sprawozdanie finansowe firmy. Jak sama nazwa wskazuje, rachunek ten przedstawia wynik finansowy – najważniejszą miarę rezultatów działalności jednostki prowadzącej działalność gospodarczą. W wyniku finansowym osiąganym przez jednostkę gospodarczą znajduje bowiem odzwierciedlenie efektywność działalności w różnych obszarach jej funkcjonowania. Im wyższy wynik finansowy osiąga jednostka, tym wyższa jest rentowność jej działalności, a ona z kolei prowadzi do wzrostu wartości jednostki gospodarczej¹³.

Aby skutecznie podejmować decyzje dotyczące realizacji podstawowego celu działalności przedsiębiorstwa – zwiększania jego wartości rynkowej – należy doskonale znać mechanizm generowania jego wyniku i zastosować odpowiedni sposób jego pomiaru. Taką możliwość stwarza rachunek zysków i strat, który jest zbiorem reguł i procedur stosowanych przy pomiarze wyniku działalności jednostki gospodarczej. Rachunek zysków i strat jest sprawozdaniem dynamicznym, sporządzonym w rachunku narastającym za okres, którego dotyczy. Operuje wielkościami strumieniowymi, grupuje wszystkie przychody uzyskane ze sprzedaży dóbr i usług wyprodukowanych przez przedsiębiorstwo, przychody ze sprzedaży towarów w ramach prowadzonej działalności handlowej, przychody z operacji finansowych i inne przychody, ich rodzaje oraz odpowiadające tym rodzajom działalności koszty i straty. Sporządzając rachunek wyników, należy mieć na uwadze niepewność, która w sposób nieunikniony towarzyszy zdarzeniom gospodarczym, takim jak m.in.: nieściągalność należności, spadek kursu walut obcych, spadek cen rynkowych czy też ilość zgłaszanych reklamacji. Tego rodzaju niepewność uwzględnia się poprzez stosowanie zasady ostrożności, aby koszty lub zobowiązania nie zostały zaniżone, a przychody lub aktywa – zawyżone. Zatem aby rachunek zysków i strat spełniał oczekiwania jego użytkowników, należy przy jego sporządzaniu koniecznie uwzględnić wymogi rachunkowości finansowej w zakresie stosowania określonych zasad rachunkowości, a w szczególności zasady współmierności przychodów i kosztów oraz zasady ostrożności, a także określić metody ustalania szacunków, tam gdzie ustalenie rzeczywistych kosztów jest niemożliwe lub niecelowe, oraz dokonać wyboru odpowiedniej metody wyceny, tam gdzie jednostka ma możliwość wyboru¹⁴.

Należy też podkreślić, że istotnym problemem przy dokonywaniu oceny tendencji rozwojowych podstawowych wielkości ekonomicznych, umieszczonych w rachunku zysków i strat, jest inflacja. Bez jej uwzględnienia trudno ocenić,

¹³ Por. *Rachunek wyników*, red. E. Nowak, Difin, Warszawa 2004.

¹⁴ Por. G. Świdorska, *Rachunkowość zarządcza*, t. 1, Difin, Warszawa 2008.

czy wzrost sprzedaży lub zysku jest wynikiem rzeczywistego postępu w tej dziedzinie, czy może jest to wzrost pozorny, spowodowany jedynie wyższym poziomem cen. Dlatego w obecnych warunkach gospodarowania wskazane jest w Polsce (czy też w innym państwie, w którym wzrost inflacji jest większy niż chociażby średnia z regionu) korygowanie o oficjalny wskaźnik inflacji podstawowych wielkości ekonomicznych umieszczanych w sprawozdaniach finansowych. Inflacja wpływa bowiem na zaciemnienie i zniekształcenie obrazu rzeczywistego przebiegu realnych procesów gospodarczych, ujmowanych w postaci pieniędzy.

Jednak informacje umieszczone w bilansie oraz w rachunku zysków i strat nie są wystarczające do dokonania oceny *standingu* firmy, należy je uzupełnić o informacje wynikające z rachunku przepływów pieniężnych. Rachunek ten pokazuje, jak wyglądały wpływy i wydatki środków pieniężnych podczas prowadzenia przez przedsiębiorstwo działalności gospodarczej. Dostarcza informacji o płynności finansowej i wypłacalności jednostki gospodarczej. Podstawową przyczyną sporządzania sprawozdania o przepływach pieniężnych jest brak wystarczających informacji, dostarczanych przez bilans oraz rachunek zysków i strat. Bilans zawiera zarówno informacje o transakcjach związanych z przepływem środków pieniężnych, jak i informacje o niezrealizowanych należnościach i zobowiązaniach, dla których trudno określić moment wymagalności. Rachunek zysków i strat z kolei zestawia procesy związane jedynie ze zmianą majątku, w związku z czym nie informuje o innych procesach zachodzących w firmie¹⁵.

Niedostatki informacyjne rachunku wyników wynikają także z przyjęcia nadrzędnej – memoriałowej zasady rachunkowości. Zgodnie z tą koncepcją koszty i przychody są ujmowane w rachunku zysków i strat w tych okresach, w których powstają, bez względu na wpływy lub wydatki środków pieniężnych. Niedostatki te rekompensuje rachunek przepływów pieniężnych, który sporządzany jest według zasady kasowej, a zatem przedstawia rzetelny obraz płynności finansowej, niezwykle ważny dla akcjonariuszy, kontrahentów czy pracowników jednostki. Nieprzypadkowo zatem płynność finansowa w literaturze przedmiotu jest określana jako „serce biznesu”¹⁶ czy „klucz do bogactwa firmy”¹⁷.

„Najmłodszym” sprawozdaniem finansowym wymaganym przez polskie prawo bilansowe jest zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym. Zostało ono wprowadzone w 2002 r., na podstawie nowelizacji ustawy o rachunkowości,

¹⁵ Por. W. Gos, *Rachunek przepływów pieniężnych w świetle krajowego standardu rachunkowości*, Difin, Warszawa 2004.

¹⁶ Por. A.J. Tracy, *Sprawozdania finansowe firm*, PWN, Warszawa 1994.

¹⁷ Por. B. Underdown, P. Taylor, *Accounting Theory and Policy Making*, Butterworth-Heinemann, Oxford 1991.

w związku z dopuszczeniem, po wprowadzeniu MSR, bezpośredniego ujmowania w ciężar lub na dobro kapitału własnego szeregu operacji¹⁸. Jest obligatoryjnym elementem rocznego sprawozdania finansowego jednostek gospodarczych, określonych w art. 64 ust. 3 ustawy o rachunkowości, których sprawozdanie podlega obowiązkowi corocznego badania przez biegłego rewidenta zgodnie z art. 45 ust. 3 wspomnianej ustawy. Zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym ukazuje wszystkie zmiany poszczególnych składników kapitału (funduszu) własnego za bieżący i poprzedni rok obrotowy. Jako że kapitał własny w ustawie o rachunkowości jest definiowany pośrednio poprzez aktywa netto, stąd też zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym informuje o zwiększeniu lub zmniejszeniu aktywów netto w ciągu roku obrotowego.

Obligatoryjnym elementem sprawozdania finansowego wszystkich jednostek gospodarczych jest informacja dodatkowa. W myśl MSR 1 oraz zgodnie z ustawą o rachunkowości informacja dodatkowa powinna zawierać istotne dane i objaśnienia, niezbędne do tego, aby sprawozdanie finansowe rzetelnie i jasno przedstawiało sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy jednostki. Powinna ona zawierać wyjaśnienia i uzupełnienia wielkości liczbowych przedstawionych w bilansie, w rachunku zysków i strat, rachunku przepływów pieniężnych czy w zestawieniu zmian w stanie kapitałów (funduszy) własnych, które umożliwiają ich interpretację oraz pomagają ocenić działalność jednostki gospodarczej.

Oprócz wymienionych elementów w sprawozdaniu finansowym można prezentować również wyniki analizy finansowej, zawierające opis oraz wyjaśnienie głównych wskaźników wyników finansowych uzyskanych przez jednostkę, jej sytuację finansową oraz najistotniejsze obszary niepewności, jakie dotyczą jednostki. Zgodnie z par. 9 MSR 1 taki raport powinien zawierać omówienie:

- 1) głównych czynników wpływających na wyniki działalności, w tym zmian w środowisku, w którym jednostka prowadzi działalność gospodarczą, reakcji jednostki na te zmiany i ich skutki, jak również polityki inwestycyjnej jednostki, zmierzającej do utrzymania i dalszej poprawy wyników działalności, a zwłaszcza polityki w zakresie dywidend;
- 2) źródeł finansowania jednostki, a także docelowego wskaźnika określającego stosunek zobowiązań do kapitału własnego;
- 3) zasobów jednostki, których wartość nie została ujęta w bilansie zgodnie z MSSF.

Sprawozdania finansowe stanowią główne źródło informacji potrzebnych do analizy sytuacji majątkowo-finansowej, rentowności oraz płynności finansowej

¹⁸ Por. MSR 1 – *Prezentacja sprawozdań finansowych*, red. K. Winiarska, Difin, Warszawa 2007.

jednostki gospodarczej. Zgodnie z par. 7 MSR 1 celem sprawozdań finansowych jest dostarczenie informacji na temat sytuacji finansowej, finansowych wyników działalności i przepływów środków pieniężnych jednostki, które są użyteczne dla szerokiego grona użytkowników: inwestorów (udziałowców), banków, urzędów skarbowych, urzędów statystycznych, pracowników, zarządu przedsiębiorstwa.

Mając na uwadze cele sprawozdań finansowych, w swoich założeniach koncepcyjnych Rada Międzynarodowych Standardów Rachunkowości określa cztery główne cechy jakościowe sprawozdania finansowego, a mianowicie:

- 1) zrozumiałość informacji przedstawionych w sprawozdaniu finansowym (użytkowników informacji cechuje różna zdolność do percepcji informacji, dlatego należy je dostarczać w najprostszej formie, podając ewentualne wyjaśnienia);
- 2) przydatność informacji sprawozdawczych przy podejmowaniu decyzji;
- 3) wiarygodność, czyli usunięcie istotnych błędów z podawanych informacji (użytkownicy powinni być przekonani o wiarygodności informacji);
- 4) porównywalność zarówno w czasie, jak i w przestrzeni (informacje finansowe powinny pozwalać na dokonanie porównań przy podejmowaniu decyzji, co wymaga spójności zasad rachunkowości).

Przestrzeganie wymienionych zasad jest obowiązkowe, dlatego sprzeniewierzenie się nim należy traktować jako fałszowanie sprawozdania finansowego. Dodatkowo wszelkie informacje ujęte w sprawozdaniach finansowych powinny cechować:

- 1) rzeczowość – sprawozdania finansowe powinny dążyć do zaspokojenia potrzeb użytkowników w zakresie informacji potrzebnych do podejmowania decyzji;
- 2) kompletność – sprawozdania finansowe powinny zapewniać całościowy obraz działalności ekonomicznej przedsiębiorstwa;
- 3) obiektywizm – informacje ujęte w sprawozdaniach finansowych powinny być wolne od celowej stronniczości w stosunku do jakiegokolwiek grupy odbiorców informacji;
- 4) aktualność – użyteczne są te informacje, które zostają dostarczone w odpowiednim czasie;
- 5) istotność – jeżeli pominięcie lub zniekształcenie informacji może wpłynąć na decyzje podejmowane przez użytkowników na podstawie sprawozdania finansowego, to uważa się je za istotne (materialne). Istotność (materialność) zależy od wielkości i charakteru pominięcia lub niewłaściwego przedstawienia informacji, opartego na osądzie występujących okoliczności;
- 6) przewaga formy nad treścią – wierne odwzorowanie transakcji polega na ich przedstawieniu zgodnie z treścią ekonomiczną i rzeczywistością gospodarczą, a nie tylko z formą prawną;

- 7) ostrożność – ostrożność wyceny polega na rozważnym stosowaniu osądu podczas szacowania w warunkach niepewności, dokonywanego w taki sposób, aby aktywa i/lub przychody nie były zawyżone, a zobowiązania lub koszty – zaniżone.

Sporządzając sprawozdanie finansowe, można jednak popełnić różnorodne błędy. Mogą być one spowodowane błędnymi księgowaniami, błędną klasyfikacją aktywów, pasywów oraz elementów kształtujących wynik finansowy oraz niezamierzonym pomijaniem niektórych informacji. Wykrycie wszystkich nieprawidłowości nie zawsze jest możliwe, a często jest też nieopłacalne, gdyż korzyści wynikające ze znalezienia wszystkich błędów nie zawsze pokrywają koszty ich wyszukania. Dlatego, oceniając błędy, które mogą się pojawić w sprawozdaniu finansowym, należy ocenić poziom ich istotności, biorąc pod uwagę późniejszą ocenę sytuacji majątkowej, finansowej oraz rentowności jednostki.

Podsumowanie i główne wnioski

Procesy globalizacji i integracji regionalnej, zwiększenie poziomu ryzyka działalności gospodarczej w wyniku natężenia działalności konkurencji, rozwój rynków kapitałowych i nowych instrumentów finansowych, pozyskiwanie kapitału na rynkach zagranicznych to czynniki, które wpływają zasadniczo na zmiany potrzeb czytelników sprawozdań finansowych.

Zaspokojenie potrzeb informacyjnych odbiorców sprawozdań finansowych w nowych warunkach wymaga, aby teoria i praktyka rachunkowości wprowadziły narzędzia, za pomocą których zostanie dokonana rewizja dotychczasowych pojęć i koncepcji oraz przygotowany zostanie nowy wzór sprawozdania. Wzór taki powinien uwzględnić rosnącą rolę wiedzy, innowacyjności i innych elementów zasobów niematerialnych. Współcześnie w przedsiębiorstwach coraz bardziej zyskują na znaczeniu wartości niematerialne, doświadczenie, innowacyjność, trudno dostępna informacja czy też, a może przede wszystkim, wiedza.

Wydatki poniesione na zatrudnienie i wynagrodzenie bardzo dobrze wykształconych pracowników, wydatki na ich szkolenia i rozwój nie mogą być postrzegane jako zbędny koszt przedsiębiorstwa, lecz jako inwestycja. Przedsiębiorcy, którzy to rozumieją i którzy zainwestują w pracowników, mogą liczyć na sukces. Potwierdzeniem tego stwierdzenia jest prowadzona z powodzeniem działalność przedsiębiorstw nowych technologii. Firmy informatyczne czy biotechnologiczne osiągnęły sukces dzięki wiedzy, doświadczeniu oraz innowacyjności własnych pracowników. W takim otoczeniu tradycyjny model rachunkowości, który dotychczas perfekcyjnie

opisywał operacje gospodarcze podmiotów, zawiódł (niemożność ustalenia prawidłowej rentowności sprzedaży i wyceny produktów zawierających w sobie istotne nakłady zasobów niematerialnych, np. wiedzy pracownika). Sytuacja ta jest poważnym wyzwaniem dla naukowców, księgowych, biegłych rewidentów czy też dla wielu innych podmiotów związanych z rachunkowością. Utrzymanie znaczącej roli systemu sprawozdawczości finansowej w podejmowaniu decyzji gospodarczych wymaga przeprowadzenia w istniejącym systemie gruntownych zmian, które spowodują powstanie nowych narzędzi pomiaru głównie tych składników, które dotychczas uważano za niematerialne i niepoliczalne. Dodatkowo tworzenie korporacji o zasięgu międzynarodowym i światowym, olbrzymie potrzeby kapitałowe i inne tego rodzaju czynniki powodują, że krąg użytkowników informacji finansowych rośnie. Regionalne i krajowe rozwiązania w systemach rachunkowości stają się mało przydatne dla „kosmopolitycznych” oczekiwań odbiorców informacji finansowych. Co prawda, uniwersalne prawa rachunkowości pozostają, ale zmieniają się – i to coraz szybciej – takie atrybuty rachunkowości, które z języka zrozumiałego na obszarze danego kraju czy regionu tworzą globalny język światowego biznesu¹⁹.

Nowoczesne traktowanie sprawozdań finansowych nie oznacza deprecjacji ich historycznych części składowych, lecz integruje je z dodatkowymi procedurami rachunkowymi i systemem finansowym w skali każdego przedsiębiorstwa. Wiarygodność informacji finansowych płynących z rachunkowości musi być niepodważalna. W tym zakresie rachunkowość ma za zadanie chronić interesy majątkowe i podatkowe otoczenia przedsiębiorstwa i umożliwić uzyskanie użytecznych dla niego informacji o przedsiębiorstwie.

Konieczność ciągłego dostosowywania się przedsiębiorstwa do zmieniającego się otoczenia, zwłaszcza w dobie niepewności i narastającego ryzyka, z każdym dniem zwiększa potrzeby informacyjne. To zaś wymaga od sprawozdawczości finansowej dostarczenia informacji wieloaspektowej, dokładnej i czytelnej dla jej użytkowników. Z kolei zarządzanie ryzykiem jest współcześnie kluczowym elementem efektywnego prowadzenia biznesu. Polscy przedsiębiorcy, stykający się w swojej codziennej działalności z tymi samymi zagrożeniami, co ich zagraniczni konkurenci, nie są w stanie tak samo skutecznie, jak międzynarodowe korporacje, przeciwdziałać najbardziej niebezpiecznym dla ich funkcjonowania zagrożeniom. Odpowiednio szybkie identyfikowanie szans i zagrożeń rozwojowych przedsiębiorstw staje się niezbędnym czynnikiem optymalizacji bieżących i strategicznych decyzji, podejmowanych na różnych etapach procesu zarządzania przedsiębiorstwem. Praktyka wielu krajów wskazuje na użyteczność analizy finansowej, poszerzonej o modele wczesnego

¹⁹ Por. M. Gmytrasiewicz, A. Karmańska, op.cit.

ostrzegania właścicieli i organów założycielskich przedsiębiorstw, a także innych instytucji kształtujących i realizujących politykę gospodarczą. Uzyskane w toku przeprowadzanej analizy wskaźniki ilustrują przede wszystkim określone trendy (tendencje). Dlatego trzeba je formułować i analizować dla kilku kolejnych okresów. Doceniając ich istotną rolę, trzeba posługiwać się nimi ostrożnie – konieczne jest zwłaszcza ich kompleksowe rozpatrywanie przy formułowaniu wniosków.

Analiza sytuacji finansowej firmy umożliwia ocenę jej zyskowności, wielkości posiadanego majątku, źródeł jego pokrycia, stopnia płynności finansowej i zdolności do obsługi zadłużenia. Jest ona także podstawą przewidywania rozwoju sytuacji finansowej firmy. Zasadniczym źródłem danych służących do oceny sytuacji finansowej firmy są sprawozdania finansowe.

Na podstawie analizy sprawozdań menedżer finansowy powinien dążyć do ujawnienia mocnych i słabych stron prowadzonej działalności, aby podejmować odpowiednie decyzje. Niezbędne jest również wykorzystywanie danych sprawozdań finansowych innych współpracujących firm w celu dokonania oceny ich wiarygodności płatniczej, a także konfrontacji osiągniętych wyników z wynikami danej branży lub wybranych, konkurencyjnych firm. Jednak porównywalność sprawozdań firm w skali międzynarodowej w istotny sposób ograniczają różnice, jakie występują między krajowymi systemami rachunkowości. Istnienie wielorakich systemów rachunkowości czy sprawozdawczości w różnych krajach stanowi istotne ograniczenie w rozwoju biznesu.

Dlatego też w związku z umiędzynarodowieniem procesów gospodarczych pojawia się konieczność harmonizacji polityki rachunkowości, której owocem mogłaby być tak zwana rachunkowość światowa²⁰. Oznaczałoby to powstanie ponadnarodowych zasad rachunkowości, ułatwiających podejmowanie decyzji w procesach przepływów kapitałów między gospodarkami różnych krajów. Koncepcja rachunkowości globalnej wymaga jednak wypracowania takich zasad rachunkowości, które będą powszechnie akceptowane. Czy świat sprosta takiemu wyzwaniu, czas pokaże.

²⁰ Ibidem.